

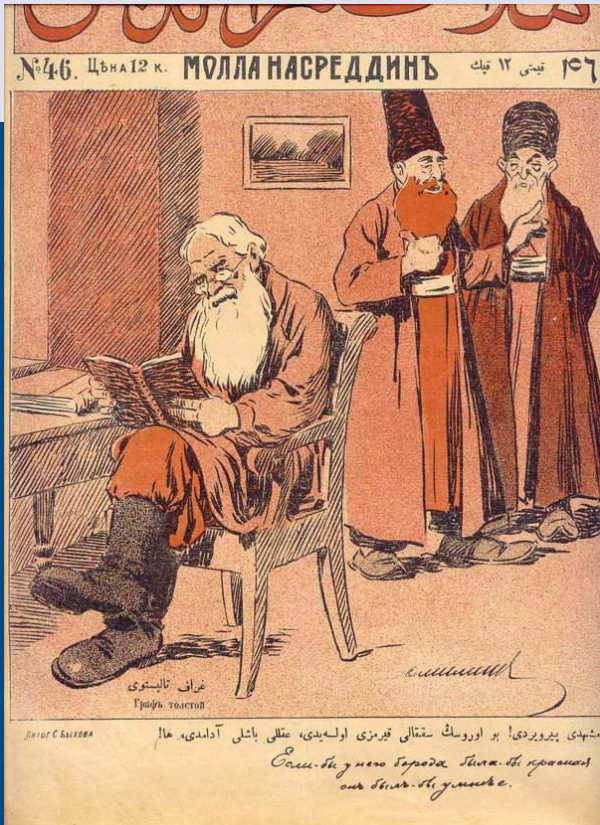
“Molla Nəsrəddin” jurnalı Cəlil Məmmədquluzadənin şah əsəridir

*Cəlil Məmmədquluzadənin rolu yalnız böyük klassik yazıçı olmaqla bitmir, demək olar ki, Azərbaycanın mətbuatı onun qədər böyük və talantlı bir jurnalist tanımır.
(M.İbrahimov)*

Lətifə Süleymanova,
Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının dosenti
E-mail: angel_777-88@mail.ru

Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan ədəbiyyatında “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin, tənqidi realizmin banisi, geniş şöhrət qazanmış görkəmli yazıçı və tanınmış ictimai xadimi kimi daim anılır. O, 1887-ci ildə Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirmiş, başqa, heç bir xüsusi təhsil almamışdı. Lakin Azərbaycan ziyalılarının böyük bir nəslinin yetişməsində, ədəbiyyata yeni istiqamət verilməsində, xalqın mədəni və siyasi inkişafında çox böyük rol oynayıb. “Danabaş kəndinin əhvalatları”, “Danabaş kəndinin məktəbi”, “Poçt qutusu”, “Qurbanəli bəy”, “Usta Zeynal”, “Quzu”, “Bəlkə də qayıtdılar” və sair hekayələr, “Ölülər”, “Anamın kitabı”, “Kamança” kimi dram əsərləri, çoxsaylı felyeton və məqalələr yazmış, ədəbiyyatımızı, jurnalistikamızı zənginləşdirmişdir.

Molla Nəsrəddin – ilk növbədə, yazıçının əsas gizli imzalarının biridir. Az sonra bu ad Mirzə Cəlilin ədəbi təxəllüsünə çevrilir.

Nəinki Azərbaycanda, bütün Şərqdə birinci satirik və rəngli karikatürəli mətbuat – məşhur “Molla Nəsrəddin” jurnalının redaktoru və nəşri olması bu adı böyük sənətkar üçün daha da doğrulaşdırdı. Bu adda həmçinin Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığının cövhəri, aparıcı istiqaməti sayılan vətəndaşlıq cəsarəti, müdriklik, hazırca-vəblilik, uzaqgörənlik kimi keyfiyyətlər də ifadə olunur.

Azərbaycanda yazı-pozu ilə, bədii yaradıcılıqla məşğul şəxslər “Mirzə” adı ilə şərəfləndirilirdi. Lakin belə xoşbəxtlik hər sənətkara da nəsib olmur. Son iki əsrə yaxın müddətdə yazıb-yaradan yüzlərcə yazıçı arasında bir neçə sənətkarın adında öz əksini tapıb. Mirzə Fətəli Axundov, Mirzə Şəfi Vazeh, Mirzə Ələkbər Sabir həmin etimadı qazana bildilər. Yeni ədəbi məktəb yaratması, kiçik hekayənin böyük ustası kimi məşhurlaşması, mübariz bir jurnala əsrin dördüdə biri qədər zaman ərzində böyük bacarıqla rəhbərlik etməsi Cəlil Məmmədquluzadəyə də Mirzə Cəlil adını daşımaq şərəfini bəxş etmişdir. Milli ədəbiyyatımızda “Mirzə” adını daşıyan sənətkarları birləşdirən əsas cəhətlər – millilik, ziyalılıq və vətəndaşlıq Mirzə Cəlilin şəxsiyyətində və yaradıcılığında özünün ən yüksək zirvəsinə çatmışdır. O, mənsub olduğu xalqın yorulmaz, fədakar, ayıq-sayıq, uzaqgörən, vətəndaş mirzəsi, həm də böyük demokrat idi. Azadlıq, müstəqillik, demokratiya uğrunda mübarizəsi və qabaqcıl görüşləri ölkədəki demokratik proseslərin gedişatına ciddi təkan vermişdir.

Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan, rus və dünya realist ədəbiyyatının qabaqcıl ənənələrindən öyrənməklə M.F.Axundovla başlanan realist nəsrimizi davam və inkişaf etdirmişdir. Mirzə Cəlil ədəbiyyatın başlıca rolunu xalqa xidmətdə, ictimai yaraları sağaltmaq üçün geniş fəaliyyətdə görürdü. O, bütün varlığı ilə həyata bağlanan, ictimai-təربiyəvi əhəmiyyətli realist ədəbiyyatın tərəfdarı olmuş, ictimai həyatda gördüyü tipik hadisələri qələmə almağı lazım bilmişdir. Həyat böyük realistə zəngin material verirdi. Onun üçün böyük, kiçik mövzu yox idi. Nəzərindən tipik hadisələri qaçırmayan, böyük ümumiləşdirmə iqtidarına malik yazıçı satiradan ən kəskin silah kimi bəhrələnməyi bacarırdı. Onun yaradıcılığında gülüş çox rəngarəng, mənalı və məzmunludur.

C.Məmmədquluzadənin realizmi təsviri, seyrçi realizm deyildi, burada inandırıcılıq qüvvətli idi. İnandırır ki, həyat bu şəkildə qala bilməz və qalmayacaqdır. Bunun üçün köhnəliyə, mövhumata, nadanlığa, burjua-mülkədar quruluşuna və bütün bunları dördəlli

tutub saxlayan çarizmə, mütləqiyyətə, dinə qarşı amansız mübarizə aparmaq lazımdır. Görkəmli ədib dövrün ən inqilabçı sinfi tərəfindən aparılan işləri görür, fəaliyyətindən ilham alır, yeniliklərə səs verir. İnqilabçı-demokratik ədəbiyyatımızın inkişafında nəzərə çarpan bu yeni meyillər hamıdan çox Mirzə Cəlilin və Ə.Sabirin yaradıcılığında öz ifadəsini tapmışdır.

Cəlil Məmmədquluzadənin povest, dram və hekayələri öz yığcamlığı, mövzu aktuallığı və orijinallığı ilə də XX əsr ədəbiyyatımızda mühüm yer tutur. Bu əsərlər eyni dövrdə yaradıcılığa başlayan burjua yazıçılarının estetik görüşlərini alt-üst edirdi. Sənətkarlığı xəyalpərvərlikdə axtaran, həmişə həyatdan, xalqdan uzaqlaşmağa çalışan həmin estetiklərə tamamilə zidd olaraq gözəlliyi həyatda görür, həqiqi sənəti xalqa istinad edən yaradıcılıqda tapırdı. Bu mənada o, bədii əsərlərin dilindəki sadəliyə birincidərəcəli məsələ kimi yanaşırdı. Çox yaxşı bilirdi ki, xalqa yabançı, anlaşılmaz jarqonlarla yazılan əsər, qiymətli ideya təbliğ etsə də, təsir qüvvəsinə malik ola bilməz. Təsirsiz ədəbiyyat öz müəllifini diri ikən ölümə məhkum edir.

Mirzə Cəlil Azərbaycan ədəbi-ictimai fikir tarixində sözün geniş mənasında milli istiqbal, demokratiya və vətən azadlığı uğrunda mübarizənin ön cərgəsində dayanır. Onun yaradıcılığı gələn hər yeni nəsil üçün müstəqillik, azərbaycançılıq, millilik və vətəndaşlıq tərbiyəsi məktəbidir.

"Molla Nəsrəddin" jurnalı C.Məmmədquluzadənin şah əsəridir. Böyük ədibin redaktorluğu ilə 1-ci sayı 1906-cı il aprelin 7-də Tiflis şəhərində nəşr olunan bu məşhur dərgi Qafqaz xalqlarının, geniş mənada, müsəlman Şərqi, xüsusən Azərbaycanın milli oyanışı və dirçəlişində mühüm rol oynamışdır. Jurnal 1917-ci ilə qədər Tiflisdə, 1921-ci ildə Təbriz şəhərində, 1922–31-ci illərdə Bakıda nəşr olunaraq satirik ədəbiyyatın və mətbuatın inkişafına böyük təsir göstərib.

Tarixdə Molla Nəsrəddin adlı adam olubmu? Məlum deyil, bəlkə olub, bəlkə də yox, ancaq xalq tərəfindən tarixi şəxsiyyət kimi tanınır. Yüzlərcə lətifə, qaravəlli onun adı ilə bağlıdır. Bu lətifələr duzlu və məzəlidir, qısadır, lakin mənalıdır. Molla Nəsrəddin lətifələrində adi adamlara böyük məhəbbət ifadə olunur, nadanlar lağa qoyulur, yoxsul kəndlilər şahlardan ağıllı göstərilir.

Dahi yazıçı 1906-cı ildə yaratdığı jurnala əfsanəvi şəxsin adını verdi – "Molla Nəsrəddin". Adı da göstərirdi ki, əsl xalq jurnalı nəşrə başlayır. Belə də oldu. Cəlil Məmmədquluzadə və onun yazıçı dostları jurnal üçün xalqın həyatından bəhs edən hekayələr, felyetonlar, şeirlər, məqalələr yazdılar, rəsamlar maraqlı şəkillər cəkildilər.

"Molla Nəsrəddin" jurnalı da adını daşdığı əfsanəvi şəxsiyyət kimi məzəli idi, güldürürdü, gülə-gülə tənqid atəsinə tuturdu; xalqa məhəbbət bəsləyir, istismarcılara nifrət edirdi. Jurnalın dili sadə və aydın idi; savadsızlar da başa düşə bilirdi. Oxuya bilməyənlər isə şəkillərinə baxırdı. Zəhmət adamları hər sayını səbirsizliklə gözləyir, hakimlər, din xadimləri ondan qorxurdular.

Xalqı azad, xoşbəxt görmək istəyən "Molla Nəsrəddin" tez bir zamanda mütarəqqi qüvvələri, demokratik düşüncəli insanları öz ətrafında toplaya bildi. Belə bir nəşrin həyat səhnəsinə qədəm qoyması və onun başında Cəlil Məmmədquluzadə kimi açıqfikirli bir ziyalının durması azadlıq dostlarını ürəkdən sevindirmişdi. Dərgidə Ömər Faiq Nəmanzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Əbdürrəhim

bəy Haqverdiyev, Əli Nəzmi, Əliqulu Qəmküsar, Məmməd Səid Ordubadi, Mirzəli Möcüz Şəbüstəri, başqa şair, yazıçı və jurnalistlər, o cümlədən Oskar Şmerling, İ.Kotten, Əzim Əzimzadə kimi rəsamlar fəaliyyət göstərirdilər.

Jurnalın ilk sayının üz qabığında verilən şəkildə yuxuya getmiş bir dəstə müsəlman təsvir olunur. Şərqi müdrik ağsaqqallarından hesab olunan Molla Nəsrəddin onları oyatmağa çalışır.

"Molla Nəsrəddin"-i dövrün ən müasir inqilabi məsələləri ilə yanaşı, xalqın min illərdən bəri davam edən dərdləri də çox düşündürürdü. Bunların içərisində dini fanatizm daha dəhşətli idi. Həmin fikri xalqa çatdırmaq üçün Cəlil Məmmədquluzadə "Molla Nəsrəddin"-in 1-ci nömrəsinin üz qabığında öz həmvətənlərini yatmış vəziyyətdə göstərən bir rəsm vermişdi. 2-ci səhifəni isə "Sizi deyib gəlmişəm" məqaləsi bəzəyirdi. Sonrakı səhifələrdə satirik xəbərlər, teleqramlar, atalar sözləri, "Dəllək hekayəsi", "Nisan bəlası" felyetonu və dörd karikatura çap olunmuşdu.

Naşir öz fikrini açıq deməkdən cəkinirdi, çünki yeni nəşr etməyə başladığı məcmuə çar hökuməti tərəfindən bağlanabilərdi. Bu hal onu təzə bir üsul, yol, üslub tapmağa vadar etdi: kinayə, satira, məzhəkə. Həmin vaxta qədər istər Azərbaycanda və Rusiyanın müsəlman yaşayan o biri ölkələrində, istərsə də Yaxın Şərqdə və bütün islam aləmindəki mətbuatda, ədəbiyyatda belə məzmun, belə bədii silah yox idi. Yəni istədiyini üstüörtülü söyləyən məzəli filosof... Beləliklə də yeni satirik jurnal meydana gəldi. Cəlil Məmmədquluzadənin dediyi kimi, "Molla Nəsrəddin"-i təbiət özü doğdu, zamanə özü yaratdı.

Öz jurnalına cəlb etdiyi bütün qələm yoldaşlarını da Cəlil Məmmədquluzadə bu üsluba, dilə öyrətdi. Onun təsiri altında Mirzə Ələkbər Sabir (Hophop), Əliqulu Nəcəfov Qəmküsar (Cüvəllağı bəy), Məmməd Səid Ordubadi (Hərdəmxəyal), Əli Nəzmi (Məşədi Sijimqu-lu), Məşədi Həbib Zeynalov (Kefsiz) və s. satirik şeir, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev (Lağlağı), Qurbanəli Şərifzadə (Məşədi Mozalan bəy) və bir çox başqaları satirik nəsr yazmağa başladılar.

"Molla Nəsrəddin" jurnalında imzalar hər yazıçı üçün daimi deyildi, tez-tez dəyişilirdi. Cəlil Məmmədquluzadənin özü də jurnalda "Molla Nəsrəddin" imzası ilə yazmaqla bərabər, başqa adlardan və təxəllüslərdən də istifadə edirdi və çox zaman kənardan aldığı məqalələri, şeirləri, felyetonları, hekayələri özü seçdiyi imza ilə çap edirdi. Buna görə də bir təxəllüsün yalnız bir yazıçıya aidliyi qənaəti doğru sayılmaz.

Bu hal "Molla Nəsrəddin"-in fəaliyyətində iştirak edən yazıçıların əsərlərini fərqləndirmək işini son dərəcə çətinləşdirmişdi. Lakin istər Cəlil Məmmədquluzadənin özü, istərsə də qələm yoldaşları buna heç bir əhəmiyyət vermir və müəlliflik iddiası etmirdilər, çünki hər biri ayrılıqda və hamısı birlikdə ümumi məqsədə xidmət göstərdiklərini bildirdilər. Hətta bunu da demək lazımdır ki, o zaman molla-nəsrəddinçi şair və nasirlər təvazökarlıq edərək fəaliyyətlərinin, mübarizələrinin, əsərlərinin tarixi əhəmiyyətini lazımcına qiymətləndirmirdilər.

Bu vəziyyətdə "Molla Nəsrəddin" jurnalı gərgin mübarizə aparan bir ordunun qərargahına dönmüşdü. Onun cəbhəsi oldugca geniş idi. Çünki toxunduğu məsələlər də çox geniş arealı əhatə edirdi. O yalnız Azərbaycandan və yaxud Rusiyadan yazmırdı. Jurnal tam mənası ilə beynəlxalq səviyyəli idi, çünki müzakirəyə çıxardığı məsələlər eyni dini əqidə ətrafında birləşmiş, bir iqtisadi və siyasi vəziyyətdə olan millətlərə, Şərq məzlumlarına, islam ümmətinə aid idi.

Cəlil Məmmədquluzadə öz maarifpərvər, inqilabi-ictimai vəzifəsini geniş düşünürdü, Azərbaycan ədəbiyyatında və mədəniyyətində M.F.Axundovla yanaşı, yalnız o belə geniş bir sahəni özü üçün mübarizə meydanı etmişdi. İlk növbədə, cəhəlat və mövhumata qarşı mübarizə açmışdı, çünki bunlar zamanın ən ağır və həlli vacib məsələləri idi. Feodalizm dövrü keçirən Şərqdə elm, mədəniyyət, sənət, savad yalnız hakim siniflərin malı olmuşdu. Xalq isə zülmətdə, cəhəlatda saxlanırdı. "Molla Nəsrəddin"-in tarixi mübarizəsinin böyüklüyü onda idi ki, XX əsr Azərbaycan həyatının eybəcərliklərinə qarşı çevrilmiş bu amansız qəzəb və nifrətinin arxasında vətənə və xalqa böyük məhəbbətlə dolu bir ürək dayanmışdı. Və vətəni, xalqı hər cür ictimai rəzalətlərdən xilas etmək, onu müasir dünyanın qabaqcıl xalqları sırasına çıxarmaq arzusu ilə çırpınırdı. Jurnal İran, Türkiyə, Misir, Hindistan, Mərkəzi kimi ölkələrdə də yayılaraq oradakı xalqların sosial-mədəni tərəqqisinə müsbət təsir göstərmişdir:

1906-cı il martın 4-də "Molla Nəsrəddin"-in çapı üçün Mirzə Cəlilə Tiflis qubernatoru dəftərxanası tərəfindən verilən şəhadətnamədə

jurnalın proqram bu şəkildə müəyyənləşdirilmişdir.

1. Məqalələr
2. Kəskin tənqidlər
3. Felyetonlar
4. Məzhəki şeirlər
5. Məzhəli teleqramlar
6. Satirik hekayələr
7. Lətifələr
8. Poçt qutusu
9. Məzhəki elanlar
10. Xüsusi elanlar
11. Karikatura və illüstrasiyalar

"Molla Nəsrəddin" üçün xarakterik olan satira elementləri bu jurnaldan əvvəl "Əkinçi" qəzetində, "Kəşkül" jurnalında da müəyyən səviyyədə var idi. Hətta keçən əsrin başlanğıcında "Şərqi-Rus" qəzetində də oxşar materiallar görünməkdə idi. Qəzetdə geniş yer tutan "dərdimiz-dərmanımız" motivi ideya baxımından "Molla Nəsrəddin"-in bünövrəsini təşkil edirdi. Bu, Azərbaycan mətbuatını "Molla Nəsrəddin"-ə gətirən böyük yolun əks-sədələri idi. "Əkinçi"-dən "Şərqi-Rus"-a qədər davam etməkdə olan milli düşüncə XX əsrin əvvəllərində daha açıq şəkildə səslənməyə başlanmışdı. Az sonra I Rusiya inqilabının baş verməsi və məşhur 17 Oktyabr manifestinin meydana çıxması ilə milli mətbuatdakı o vaxta qədərki yarıaçıq düşüncələr daha qabarıq və kəskin formada ifadə imkanı qazana bildi. Jurnal, hər şeydən əvvəl, yaradıcısının ədəbi-siyasi düşüncələrindən doğulmuşdu. XIX əsrin axırlarında "avamdan gileyli qalanların" ədəbi cəbhəsinə qatıldığını bəyan edən Cəlil Məmmədquluzadənin "Dana-baş kəndinin əhvalatları" povesti (1894) "Molla Nəsrəddin" jurnalının "bir yüngülvarı müqəddiməsidir".

XX əsrin əvvəllərində yazılmış məşhur "Poçt qutusu" (1903) hekayəsi "Molla Nəsrəddin" jurnalının manifestidir. Məhəmməd Həsən əmi və Novruzəlinin simasında molla-nəsrəddinçi ədəbi obrazlar "Molla Nəsrəddin"-dən əvvəl dünyaya gəlmişdi. Bununla

belə, "Molla Nəsrəddin" ideyası həm də böyük Mirzə Fətəlidən gələn maarifçi-demokratik prinsiplərin, "Əkinçi"-dən qida alan milli mənafehlərin, qəzetçilik ənənələri zəminində formalaşmışdı. "Molla Nəsrəddin" jurnalı ədəbiyyatda və mətbuatda özünəqədərki satirik meyllərin məntiqi yekunu, böyük, yetkin, kəskin ictimai satiranın başlanğıcıdır. Nizami Gəncəvi epik mənzum dastançılıq məktəbinin, Məhəmməd Füzuli lirika məktəbinin, Mirzə Fətəli Axundov milli dramaturgiya məktəbinin banisi olduğu kimi, Cəlil Məmmədquluzadə də molla-nəsrəddinçi satira məktəbinin yaradıcısıdır. O məktəb ki, Azərbaycanda satirik ədəbiyyatın əsas cəbhəxanası və başlıca hərəkətverici qüvvəsi idi. Molla-nəsrəddinçilik – milli satirik ədəbiyyatın ədəbi təlimidir. Molla-nəsrəddinçilik – ictimai satira vasitəsilə cəmiyyəti dəyişmək, yeniləşdirmək, məmləkəti

irəli aparmaq, milli-mənəvi özünüdərk proseslərini dərinləşdirmək deməkdir. Mollanəsrəddinçilik – “Molla Nəsrəddin”in məsləki və proqramdır. Ədəbi məktəbin formalaşmasının mühüm və zəruri şərtlərindən biri də müəyyən olunmuş təlimin, konkret istiqamətin ətrafına eyni məsləkə, baxışlara, yaxud üsluba malik yaradıcı qüvvələrin cəmləşməsindən ibarətdir.

Cəlil Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin” vasitəsilə bu vəzifəni də ardıcıl həyata keçirmişdi. Daha doğrusu, o, XX əsrin əvvəlləri Azərbaycandakı satirik yazıçıların müəllimidir. “Molla Nəsrəddin” jurnalı satirik ədəbiyyatın və publisistikanın mükəmməl dərslidir. Mirzə Cəlil Azərbaycan ədəbiyyatının Molla Nəsrəddinidir. “Molla Nəsrəddin” Cəlil Məmmədquluzadənin şah əsəridir. “Molla Nəsrəddin” jurnalı ətrafında toplaşan yazıçı, şair, publisist, rəssam və mürəttiblər, ilk növbədə, Cəlil Məmmədquluzadənin məslək və sənət dostları, eyni zamanda ədəbiyyatımızın “Molla Nəsrəddin” dövrünün görkəmli yaradıcılarıdır.

Karikaturalı jurnal kimi fəaliyyət göstərdiyindən bu ədəbi məktəbdə şair, yazıçı, publisistlər qədər karikaturaçı satirik rəssamların da əhəmiyyətli yeri və mövqeyi vardır. “Molla Nəsrəddin” həm də satirik rəssamlığın yaradıcısıdır. 1906-cı ildə çıxan 1-ci sayının üz qabığındakı Oskar İvanoviç Şmerling tərəfindən çəkilmiş və mollanəsrəddinçiliyin təməl prinsiplərini əks etdirən “Müsəlman dünyasının oyanışı” rəsmi Qafqazda, o cümlədən Azərbaycanda karikaturanın yaranması və inkişafı ilə nəticələndi. Mirzə Cəlilin “Molla Nəsrəddin” jurnalının 1-ci sayında dərc olunmuş “Sizi deyib gəlmişəm...” məqaləsi təkcə mollanəsrəddinçi publisistikanın deyil, bütövlükdə milli satirik publisistikanın proqramı kimi səslənir. Müəllifin “Bizim obrazovannılar”, “Niyə məni döyürsünüz?”, “Axund və keşişin vəzi”, “Ustalıpin”, “Mikroblar”, “Bikarlar bayramı”, “Rus məxrəci”, “Yer yoxdur”, “İspalkom imtahanı”, “Şura qadınları” və s. publisistik əsərləri Azərbaycan mətbuatına yeni dəyər və səviyyə gətirən nümunələrdir.

Jurnalın taleyində böyük publisist Ömər Faiq Nəmanzadənin rolu

və xidmətləri ayrıca vurğulanmağa layiqdir. Seçdiyi “Dərdimənd” təxəllüsü Ömər Faiq Nəmanzadənin gizli imzası olmaqla yanaşı, məsləkini də dolğun şəkildə ifadə edir. “Bizə hansı elmlər lazımdır”, “Cəhrəçi xala”, “Bir arvadın cavabı”, “Oyun oynucaq”, “Qərribə qutu” və bu kimi məqalə və felyetonlar Ömər Faiq Nəmanzadənin “Molla Nəsrəddin” məktəbindəki yerini müəyyən edən dəyərli publisistika nümunələridir.

Jurnal ilk sayından cəmiyyətdə böyük marağa və həyəcana səbəb olmuşdu. Buna görə də mürəcə qüvvələrin, istibdad və zülm, cəhalət və mövhumat, zülmət və istismar aləminin qeyzli, kinli, hiddətli əks-hücumu ilə qarşılanırdı. Lakin qorxmurdu, susmurdu, mübarizəsini dayandırmırdı. Çünki xanlar və bəylər, şahlar və sultanlar, mövhumatçılar və cahillər lənətlər oxuduqca xalq, ən qabaqcıl adamlar ona yardım edir, tərəf durur, qara qüvvələrdən qoruyurdu. “Molla Nəsrəddin” jurnalı da xalqa, zəhmətkeşlərdən ibarət milyonlara arxalanıb öz müqəddəs işini davam etdirirdi.

Cəlil Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin”in nəşr edildiyi 25 il ərzində səyahətnamə, atalar sözləri, teleqramlar və bu kimi anlayışlara da janr məzmunu və forması gətirə bilmişdi. Beləliklə, Azərbaycan publisistikasının “Molla Nəsrəddin” janrları yaranıb inkişaf etmiş, buradan digər mətbuat orqanlarına da ayaq açmışdı.

Öz bədii nəsr, jurnalı, dramaturgiyası, ingilabi fəaliyyəti ilə Cəlil Məmmədquluzadə yalnız doğma xalqına deyil, Yaxın Şərqi, islam aləminin istismar və zülm altında əzilən, cəhalət və nadanlıq zülmətində boğulan, azadlıq və səadət uğrunda bütün varlığı ilə vuruşan xalqlarına tarixi xidmət göstərdi. Məhz həmin səbəbdəndir ki, azadlıq və səadətə çatan Azərbaycan xalqı əziz övladına əzəmətli heykəllər qurur, buna görədir ki, hələlik zülm və istismardan azad olmamış Yaxın Şərq xalqları bu barışmaz mübarizin heykəlini öz qəlbinin dərinliyində saxlayır və bu gün bütün fikri azad, düşüncəsi parlaq, qəlbi pak şərqililər Cəlil Məmmədquluzadənin adını qızğın bir sevgi, dərin bir ehtiramla çəkirlər. ♦

Ədəbiyyat:

1. Mir Cəlil – “Azərbaycan ədəbi məktəbləri” (Bakı – 2004).
2. Mir Cəlil, F.Hüseynov – “XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı” (Bakı – 1982).
3. Əziz Şərif – “Molla Nəsrəddin”(C.Məmmədquluzadə. Bakı – 1946).
4. C.Məmmədquluzadə – “Əsərləri”. 1-ci cild (Bakı1966).
5. C.Məmmədquluzadə – “Əsərləri”. 2-ci cild (Bakı – 1967).
6. C.Məmmədquluzadə – “Əsərləri”. 3-cü cild (Bakı – 1967).
7. M.Ə.Sabir – “Hophopnamə” (Bakı – 1980).
8. Ə.Haqqverdiyev – “Seçilmiş əsərləri” (1971).

Резюме

Данная статья всесторонне раскрывает творчество Джагила Мамедгулузаде, его развитие и становление.

Ключевые слова: “Молла Насреддин”, Джагил Мамедкулузаде, М.А.Сабир, журнал, сатира, критика.

Summary

The article is very interesting and important. The works of Calil Mammadgulizade are very actually now.

Key words: “Molla Nasraddin”, Jalil Mammadgulizade, M.A.Sabir, magazine, satire, critique.hg.